

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szívesességét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia“ füzeteit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhöz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveléből).

Czetz János
magyar tábornok.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája
1906.

TARTALOM.

Egy erdélyi szász armenista. — Merza Gyulától.

Mindenért (költemény). — Faustinustól.

A magyarok eredete és őslaka. — Huszadik közlemény. —

Írta: Szongott Kristóf.

A kolozsvári nemzeti színház és Szamosújvár városa. — Sz. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Luszineán Guidó.

Örmény monda az oroszok teremtéséről.

Az örmény jogkönyv legújabb írója.

Örmény dalok — dán nyelven.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Örmény nyelvtan.

Három új örmény lap.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Örmény telepítés Magyarországon.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Luszineán herczeg utolsó munkája.

Perzsiái örmények.

Az orosz „duma“ örmény tagjai.

A szorgalom jutalma.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona,
fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér. _____

EGY ERDÉLYI SZÁSZ ARMENISTA.

Volt idő, mikor Kolozsvárt lomniczi Meltzl Hugó dr., egyetemi tanár Brassai Sámuel és többek közreműködésével egy tudományos polyglott folyóiratot *) szerkesztett, melynek nemzetközi latin czime így hangzott: „Acta comparationis litterarum universarum“. Ez a folyóirat 1882-től 1890-ig állott fenn. Ennek a sokféle nyelvet és így az örményt is felölelő lapnak az érdemes kiadója t. i. dr. Meltzl többek közt egy alig nyolcz oldalra terjedő örménytárgyú füzetkét adott ki Londonban (Trübner et Co. czégnél) csekély száz példányban, mely egy korán elhunyt tehetséges szász ifjú emlékének van szentelve.

Még pedig úgy, hogy ez a füzetecske magában foglalja Berger Vilmos tanárjelöltnek az örmény folklorera vonatkozó adalékait. És ezek közt az adalékok közt olvashatjuk Nálbánteáncz Mihály, az örmény Petőfi „Szabadság“ (Ázáduthium) című híres költeményének latin betűkkel átírt verssorait és mesteri német fordítását. Ezenkívül a füzet kiadatlan török-örményországi példabeszédeket és közmondásokat tartalmaz. A beszteczei Berger-családnak egyik kiváló tehetségű tagja volt Berger Vilmos, ki szülővárosában kitűnően végzett középiskolái után a kolozsvári egyetemre iratkozott be hallgatónak, hol már akkor nagynevű tudós sógora, Meltzl Hugó dr. a német nyelvet és irodalmat tanította. De Meltzl egyúttal a

* Ezen folyóirat munkatársai közt volt lapunk szerkesztője: Szongott Kristóf is.

magyar irodalom jeleseinek és azok műveinek a világ-irodalomban való ismertetésével is igen nagy és hazafias szolgálatot tett. ¹⁾

A nyelvek iránt különösen érdeklődő és filologiai érzékkel megáldott fiatal Bergert úgy látszik a polyglott A. C. L. U. néven ismert ujság vonzotta, melynek nem tudom minő befolyások nyomán már első évfolyamában „örmény közmondásokat“ tett közzé.

A széplelkű, de törékeny szervezetű bölcsészeti hallgató a nyolczvanas években Bécsben váratlanul tragikus hallállal mult ki. A gyöngé, beteges porhüvely, a szenvedő test magasröptű szellemnek volt a szállásadója, mi az Armenia olvasóit annyival is inkább érdekli, mert hazai magyar-örmény szemlénk talán még meg se indult akkor, a mikor Berger Vilmos már armenológiával foglalkozott.

De most lássuk az általa gyűjtött kiadatlan folklorisztikus örmény adalékokat.

I.

<i>Fáhrádi</i>	<i>phus</i>	<i>jész.</i>
Fáhrád	tövise	vagy (t. i. békezavaró).

Ez a közmondás egy régi örmény népmondára vonatkozik, melynek tartalma körülbelöl a következő:

Egy hü szerelmes párt, melynek egyesülése az életben meg volt tiltva, egymás mellé temetnek, miután a szerelmes ifjút Fáhrád nevű vetélytársa meggyilkolta és a leány kétségbeesésében magát megölte.

A két szomszédos sírból két rózsabokor sarjadozott, melyek szorosán egymás köré fonódtak.

Nemsokára e közben a szerelmes ifjú gyilkosa is meghal, kit a két sír közé temetnek. Ennek a sírjából egy hatalmas tövisbokor nő fel, mely a két rózsátöt egymástól elválasztja és újra való egyesülésüket megakadályozza.

¹⁾ Lásd Petőfiről írott magas-színvonalú tanulmányait, továbbá „Ritter Bor“ (Bor vitéz) czimen Arany János balladájának szellemes ismertetését stb.

Ezt a népmondát, melynek befejező része némileg a Trisztán mondáéhoz hasonlít, szokták szemére vetni a vándorénekeseknek (ásuch), kik a szerelmi dalmokok és trubádurok módjára Örményországot még ma is gyakran bekóborolják és a népnél nagy megbecsülésben részesülnek.

Dalaik csaknem kivétel nélkül erőtikus tartalmúak. Koronként nagy ünnepélyességek közepette egész dalversenyeket rendeznek, melyek gyakran hetekig tartanak. A győző a legyőzöttnek a hárfáját szokta ilyenkor győzelmi jelvényül átvenni és cserébe a magáét átnyujtani, mi azt jelenti, hogy az illető jövőre jobban gyakorolja be magát.

Ezek a dalmokok jobbára a perzsa (tatár) nyelvet használják, jóllehet ők egytől-egyig az örmény nemzethez tartoznak és dalaik anyagát az örmény népeletből merítik ²⁾.

II.

Ofenum máháná e árel, járocshê dész á erthum.
Sógornő ürügyül szolgál, menyasszonyt látni ment.

A sógornő csak ürügy, menyasszonyát ment látni. A völegénynek nem szabad menyasszonyát nyilvánosan meglátogatni, hanem legfeljebb csak jövődöbeli sógorasszonyát, kinek közvetítésével aráját titkon megláthatja.

III.

Thákávorn el tháchtin láich bidi eli.
Királynak is trónjához méltónak kell lenni.

Trónjához kell, hogy a király is méltó legyen.

IV.

Száré szárin cshi bádáhil, pájcz mártê mártun.
Hegy hegygyel nem találkozik, de ember emberrel igen.

²⁾ Érdekes volna ezt a népszokást részletesebben ismertetni.

Az ember nem olyan, mint a hegy, mely egyedül egymagában ellehet, hanem az egyik ember a másiknak a kölcsönös támogatására van utalva: ennél fogva a hatalmasnak a még oly gyöngét se szabad soha lenézni.

V.

Tátê mîsd káthá cshî perîl.
Néni mindig kalácsot nem hoz.

Nem jön mindig a néni a kalácscsal.

VI.

Lalê ámbácduthiun e, pájcz tárciál árkelvâdz.
Siri szerencsétlenség, de mégis tiltva van.

A sirás a fájdalom kifejezője és mégis el van tőlünk tiltva (t. i. az örmény nép elnyomói annyira kegyetlenek, hogy azok neki még az ő szomorú sorsa felett való panaszkodását se engedik meg).

VII.

Dzâri mere irânic e.
Fának ferge magától van.

A fa maga termeli a saját fergét.

VIII.

Ozin czerk guêngni, pájc ászpâresz vocsh.
Ló kézbe kerül, de a versenypálya nem.

Lovat könnyebb találni, mint versenypályát.

IX.

Gettem, giászdem hámi duniâni, genâ szám
Mentem, vándoroltam egész világon, mégis téged
sirin giordin vâthân.
édesnek láttalak hazám.

Az egész világot bebarangoltam és mégis csak téged találtalak egyedül édesnek: óh haza!

Az örmény dalok, közmondások nagy része csupán perzsa (tatár) nyelven forog közszájon, honnan ezenkívül számos kölcsönszó hatolt az örmény nyelvbe.

* * *

1896-ban e sorok íróját az „Armenia“ érdeemes szerkesztője felszólította, hogy N á l b á n t e á n c z „Szabadság“ című népszerű költeményét ültesse át magyarrá.

Ennek a fölhívásnak eleget tettem és a tehetségemhez képest megkísérelt átmagyarítás ezelőtt tíz évvel az „Armenia“-ban meg is jelent.

Azonban a Berger Vilmos német fordítása legalább 25 éves lehet, mely említett kis füzetecskével együtt most került először a kezeim közé.

Legméltóbban áldozhatunk tehát az örmény folklore iránt érdeklődő és oly korán, élete virágában sirjába dőlt szász hazánkfia emlékezetének, ha még most is üde, lelkes fordítását közzé tesszük.

Sajátságos hatást kelt bennünk ez a szabadságdal, melynek minden egyes vers-szaka lángoló tüzellel, a hazaszeretet lelkesítő hevéllel buzdít a szabadság kivívására, az akadályokkal szemben való küzdelemre, a szabadsághősök felsőbb hivatására és a hazáért kötelel haláltmegvétel önfeláldozásra. És most lássuk az örmény Petőfi német köntösben.

DIE FREIHEIT.

An dem Tage, da der freie
Gott in meine Brust gesenkt
Seinen Odem und das Leben
Meinem irdischen ban geschenkt,
Hob ich — noch ein sprachlos Knäblein
Meine Händchen schwach und klein
Und zum ersten Male schloss ich
Freiheit in die Arme mein.

Festgebunden in der wiege,
Weint' ich bitter nacht für nacht;
Ach, wie oft ist meine mutter
Jäh aus ihrem schlaf' erwacht!
Flehend bat ich, meine händchen
Von den fesseln zu befreien:
Damals fasst ich schon den vorsatz,
Stets der Freiheit freund zu sein.

Als erlöst von ihren banden
Endlich meine zunge war,
Wusste kaum vor freud' zu fassen
Sich mein gutes elternpaar.
Doch nicht „vater“ und nicht „mutter“
Rief zuerst der kleine sohn;
Nein, den zarten lippen war der
Freiheit-wort zuerst entflohn.

„Freiheit“? — schalt des schicksals stimme
Oftmals warnend in mein ohr; —
„Für die Freiheit willst du streiten?“
Ach, erwäge doch zuvor:
Dornenvoll ist diese laufbahn,
Dich erwartet not und pein:
Jedem Menchen, der die Freiheit
Liebt, ist diese welt zu klein.“

„Freiheit“! — rief ich: — „Wenn der blitzstrahl
Donnernd auf mich niederfährt,
Wenn auch wilde feindeschaaren
Mich bedroh'n mit feu'r und schwert;
Bis zum tode, bis zum galgen,
Bis zum schandpfahl — immerfort
Werd' ich rufen, werd' ich rufen:
Freiheit! dich erhabnes wort“.

* * *

És ezzel leteszem az emlékezet örökzöld cipruslombját
a Berger Vilmos sirhalmára, hadd sejtse meg az ő
finom, érzékeny szelleme ott a túlvilágon, hogy fiatal,

rövid életéből fönmaradtak azok az örökszép, soha el nem hervadó szellemi virágok, a melyeknek hatalmas virágos kertté való kultiválása lett volna az ő hivatása.

És fájó szívvel gondolok rá, hogy ebben a szellemi virágkultuszban az örmény néplélek keleti virágai is ápolásban részesültek volna . . .

De Atroposz ollója éppen akkor metszette el az ő életfonalát, mikor kortársai a gondtalan fiatal kor mulékony örömeit a legnagyobb mohósággal élvezték.

Ime ez egy erdélyi szász armenista rövid, de szomorú története, kinek emlékére az itt ismertetett kis füzetet, mint könyvészeti ritkaságot az „Örmény Múzeum“ könyvtára számára ezennel felajánlom.

MERZA GYULA.

Mindenkiért.

Te vagy mindenkinek bizalma,
Téged eseng a hő ima:
Árvák vagyunk, ne hagj magunkra,
Légy pártfogónk Szüz-Mária!

Pyujts gyógyírt a nehéz betegnek,
Enyhítsd a szegény nyomorát;
Tápláljad, a kik kéregetnek,
Kik bizalommal néznek rád.

Hozzad sóhajt a rab sirása,
Nyugodtan tűr a szenvedő;
Zokog, kit tép a bünök árja . . .
Te vagy a legnagyobb erő!

Terjeszd feljök pártfogásod,
Vezesd az életúton át,
S ha itt megszünik vándorlásod,
Szerezz nekik mennyet, hazát!

Faustinus.

A MAGYAROK EREDETE ÉS ŐSLAKA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Huszedik közlemény.)

Szud (*unus* = latin fallacia, mendacium). Ha a latin fallax és az örmény szud szót összetesszük (fallax) + szud = faszud, lesz hazud.

Tieczhiczh (*qbtghg* = mánug dèghá, var tie êszzèdinsz : kis gyermek, ki szopja a csecset), törökül: emidsi. Ha a csecs szót, (mely az előző bekezdés szerint az örmény dzidz-ből lett) és az emidsi török szót összetesszük [csecs + emi(dsi)] lesz: csecsemő.

Vérán (*qnuu*) = latin tabernaculum, tentorium. Ha az örmény vérán és a latin tabernaculum (leveles-szín, sátor, hajlék, kunyhó, kolyiba. Márton József Lexicon trilingue, pars secunda, 1436 lap) szót összetesszük, így vérán + ta(bernaculum), lesz (veranta) veránda. (Összesen: 37 összetett szó).

* * *

Ezen szakasz tanuskodása szerint tehát az örmény nyelvből átvett a magyar (88+57+148+4+10+9+25+17+81+2+37) összesen 478 tőszót.

* * *

A vérrokonok nyelveiből vagyis a latin, görög és örmény nyelvből átvett a magyar (369+282+478) összesen 1129, az az ezerszázhuszonkilencz tőszót.

X. Czikkely. A rokonnyelvek.

Jelen munkám 193 lapján ezt mondtam: „...Csak a vérrokonok és rokonok, meg egy-két szomszédos nép nyelvterületéről szemelem ki a bebizonyító szükséges adatokat.“ Miután végeztem a vérrokonokkal, most a rokonok közül előbb a török-tatárral, azután a szomszédos népek közül a némettel és olaszszal foglalkozom. De mivel mások kimerítő munkákban szóltak azon elemekről, melyek a török-tatár, német és olasz nyelvből — a magyar nyelvbe mentek át; én eddig már bemutatott módszerem keretében az itt említett három nyelvből bebizonyításul csak annyit említek fel, mennyi fáradságos munkám feldolgozása közben kezem ügyébe esett... És célomhoz képest itt nekem, ki csak a vérrokonokról akartam kimerítő bőven írni, — ennyi túlon-túl elég...

HATODIK SZAKASZ. TÖRÖK-TATÁR ELEMEEK A MAGYAR
NYELVBEN.

I. Cikkely. Változatlan alakban (vagy csekély változtatással)
átvett szavak.

Első osztály. Változatlan alak.

Ábá: aba (weises, grobes Tuch; fehér durva posztó).

Ák: agg.

Áná: anya. (L. hátrább a kölcsönvett szavak között máder és már).

Árphá: árpa (hordeum). V. ö. örmény kári (*quoph*).

Athá: atya. (Az 'atya' kifejezésére használja a török még a 'pheder' szót, mi a latin pater után van készítve).

Áz (minor, minus; kevés, kis, alávaló): áz (magyar képző), pl. gyal-áz, vad-áz, al-áz.

Bájkus (= ulula, noctua): bagoly (?). V. ö. örmény pu (*pu*), puecs (*puca*).

Báltá: balta (securis, bipennis, instrumentum ad incidendum).

Bécshakh (= culter, kés): bicsak (Taschenmesser).

Béjék: bajusz. V. ö. örmény béch, pégh.

Bél (intestinum, belső részek): bél.

Berber: borbély. V. ö. német Barbier.

Boghácshá (= frustulum, panis, placenta): pogácsa.

Cshádér: sátor (tentorium, tugurium).

Cshalma: csalma (der türkische Bund, Turban; főveg).

Cshok: sok; 1. permultus, publicus, universus; 2. magnus, validus, ingens, immensus; 3. uber, abundans; bő, telí, örmény *unwan* (árad); 4. frequens, creber, assiduus, continuus.

Deve: teve.

Dikis (az Örmény Akad. szótár [I. köt. 1064 l. gárán szó alatt] szerint) jelentése: varrás, satura, mégis a magyarban más jelentőséggel bír: dikis (Schneidekneip, Poliereisen. Ballagi, 105 l.).

Dingil (vectis, axis): tengely.

Gezen (= latin errans, ambulans, certo orbe recurrens): gézen-(gúz, Taugenichts, nichtwürdig). Gézenguzolni: lumpen, Jemanden einen Lumpen heissen oder schelten. (Ballagi, 226 l.).

Hárám (= non sanctus, immundus, impius, impurus): haram, haramia (Räuber, Strassenräuber; hárám-basa (Räuberhauptmann), harambanda (Räuberbande).

Hêmár: számár. A kezdő sz-re nézve v. ö. görög ὄνος, latin asinus, örmény es.

Iszthif (tatár szó: acervus, congeries; rakás, halom): asztag. V. ö. görög σιαβή, örmény párt.

Kábá (stupidus, rudioris animi; eszelős, együgyű, buta): kába. De a török 'kábá' még ezt is jelenti: imperitus, rudis; tudatlan tapasztalatlan, ügyetlen, durva.

Kábák: kabak, kobak (die Kurbisflasche, die Pilgerflasche).
Ebből a kabakosék (die Cucurbitaceen, a növénytanban).

Káphlán (pardus, leopardus): kaplan (állattan; der Tiger.
Ballagi, Magyar-német szótár, 317 l.).

Káphudsu (janitor, ostiarius; ajtónálló): kapú-s.

Kátrán (pix, szurok): kátrány.

Khereveth (cubile, stratum, lectus; szoba, kamara, fekvőhely,
ágy): kerevet (das Divan, Ruhebet, Sofa, Kanapee).

Kheszer: kaczor (Rebenmesser, Rasiermesser).

Kurum (cinis, favilla, fuligo, pulvis): korom. V. ö. örmény
ádsun.

Mászchará és mászchäre (készített arcz, ál-arcz): 1. maszkura;
2. kigunyolás, kinevetés; derisio, derisus, irrisio.

Pháphus (perzsa szó): papucs.

Szábun (arab, perzsa, török): szappan. V. ö. latin sapo,
olasz sapone.

Szákál: szakál (= latin barba, ebből a román bărbát [férj],
kinek szakála van).

Szinor (= finis, terminus, inventio): zsinor. V. ö. német Schnur.

Szuru: szarú. V. ö. görög *κέρας*, latin cornu, német Horn.

Thekne: teknő. V. ö. örmény dást, német Trog.

Vádsár (perzsa szó): vásár. V. ö. örmény vádsár.

Város: város.

(Összesen: 40 szó).

Második osztály. Változott alak.

I. Czikkely. Bővülés.

1. Fejezet. Közbevetéssel bővült szavak.

Árszlán (ászlán; mind a kettő tatár szó; bővült *o* betűvel
és lett ár[o]szlán): oroszlán. V. ö. örmény árjudz (*λέων*, leo), zsidó
ári, árijá, arab eszal.

Khef (hilaritas, laetitia; öröm, vigság): ke(d)v (?).

2. Fejezet. Utóraggal bővült szavak.

Bih: bi(rs-alma). Latinul malum cydonium, mivel Creta sziget
Cydon városából hozták az elsőt a görögök, azért nevezték *αδόνιον*
névvel.

Bos (etmeszi): remissio, permissio, dimissio; az adónak, adós-
ságnak, bűnnek elengedése, a szabadság visszaadása [zsidóul jobel
= jubileum]: bos-á-nat, bocsánat, megbocsátani.

Cshizmedsi: csizmadi(a).

Záb(th, hódítás; zábthszèz: infrenis, effrenis, zabolátlan):
zab-ola. (Az ola utórag ligam, ligeám perzsa szóból, mely szintén
zabolát jelent, van átvéve).

(Összesen: 6 szó).

II. Czikkely. Rövidülés.

1. Fejezet. Kimaradt a szó elejéről egy, két vagy több betű vagy szótag.

(Ds)edd: (kihagyta a magyar előlről a ds betűt és helyébe tette hátulról az egyik d-t és lett) déd, pl. déd-apa. Különben az arab eredetű dsedd jelentése: nagy-atyá, ős-apa, apáink (patres).

(Fe)rezth (= rendetlen, törvénytelen, gonosz, impius): rest. A magyar 'rest' szónak eredeti jelentése tehát ez: elidegenedett az istenítisztelettől; istentelen, érzéketlen ember, ki vallást, törvényt nem vesz tekintetbe; gonosz, rossz, törvénytelen. (Örmény Akad. szótár, I. köt. 54 l.). V. ö. örmény ámpárisd (ամբարիստ). Kölcsönvétel az örményből.

Güz: ősz. V. ö. latin autumnus, örmény ásun.

(Z)inneth (= panegyris, coetus publicus, celebritas publica, nundinae, pompa): innep, ünnep. (Panegyris = confluxus solemnium, qualis e. gr. Athenis in templo Neptuni quovis quinquennio celebrabatur. Márton József, Dictionarium trilingue, II. r. 446 l.).

(Összesen: 4 szó).

2. Fejezet. Kimaradt a szó közepéről egy, két vagy több betű vagy szótag.

Bicshi(m)li (= decorus, honestus): becsület-es.

Jáph(á)zè (= lana, vellus): gyapjú(?).

Káj(i)szí (vagy khejszi = malum armeniacum): kajszí. (Ballagi [szótár, 312 l.] a 'kajszí' szót melléknévnek veszi és ezt mondja: im Frühsommer reifend; holott főnév és barackot jelent. L. Örmény Akad. szótár I. köt. 1016 lap).

Kélá(v)uz (= tanító, mester, előljáró, útmutató; docens, magister): kalauz.

Sikhe(á)r (= questus, lucrum, inventum): siker.

Száchth(i)ján (ez a szó a perzsa és törökben bőr-t jelent [cutis, corium, pellis]): szattyán. V. ö. német Saffian.

The(r)khes (perzsa szó): tegez (pharetra, theca sagittarum; Köcher).

Thur(be) (= sír, sírhalom): tor (halottas tor, Trauermahl).

(Összesen: 8 szó).

3. Fejezet. Kimaradt a szó végéről egy, két vagy több betű vagy szótag.

Ávár(á): (eredeti jelentése: renyhe, munkátlan; inefficax, otiosus) avar (száraz fű, dűrres Gras).

Budá(lá) (= amens, demens, fatuus, insanus, stultus; eszte-len): buta.

Cshálél(ê) és cshálél(êk): csalit (das Gebüsch).

Dibdekh(i): (inferior, alacsony, alávaló) díbdáb (unnütz, geringfügig. Ballagi, 105 l.).

Emi(dsi, lactens, lac sugens): eme(-disznó, Mutterschwein); em-lő (die weibliche Brust); emlők (grosbrustig); em-lő-s (Brüste habend); em-lős-ök (Säugethiere).

Fukár(e, szegény): fukar. Ebből lett fukar-os, fukar-úl, fukar-ság, fukar-kodni.

Hamar(ath): (eredeti jelentése nem-rest, serény) hamar. Ebből: hamar-i, hamar-itni, hamar-kodni.

Kul(ák): fül (= latin auris).

Májmu(n): (a két utolsó betű hangátvetéssel helyet cserélt és lett, majum) majom.

Mese(l): (= aenigma, fabula, projectum, örmény árrászbél) mese.

(Összesen: 10 szó).

4. Fejezet. *Kimaradt a szó elejéről és közepéről egy, két vagy több betű vagy szótag.*

(The)ker(l)ek: (= latin rota, ae): kerék (a szekér kereke).

(Egy szó).

5. Fejezet. *Kimaradt a szó elejéről és végéről egy, két vagy több betű vagy szótag.*

(Ko)ju(n): (a kihagyott n helyett felvett h betűt): jüh.

(Egy szó).

6. Fejezet. *Kimaradt a szó közepéről és végéről egy, két vagy több betű vagy szótag.*

Be(há)n(e, causa, culpa): bűn.

Bugh(d)á(h): búza.

Kázá(n)ds(ê) (= faber aerarius, kozáds): kovács.

(Összesen: 3 szó).

* * *

Rövidülés útján képződött tehát (4+8+10+1+1+3) összesen 27 szó.

III. Czikkely. Betűcsere.

1. Fejezet. *Magánhangzók cserélődése.*

Cshizme: csizma (calceus, calceamen, calceamentum. V. ö. örmény kálczun: harisnya).

Cshuthura (dolum, ampulla, edény): csutora (kulacs, eine hölzerne Feldflasche, eine Art hölzerner Krug. Ballagi, 99 l.).

Fená (eredeti jelentése: beteg, gyenge, nincs jól): fene (der Brand, das Krebsgeschwür).

Kérál (rex): király. V. ö. román kráj.

Khendir (= latin filum, restis; kötél, czérnaszál, örmény árárszán): kender.

Kocshu: kocsi. V. ö. német Kutsche. Az Örmény Akad. szótár (I. köt. 1057 l.) szerint kocshás (= auriga, tehát): kocsis. Különben az idézett hely még azt is mondja, hogy a ,kocsis' törökül még így is: kocsheshi.

Vezír (praeses, dux, vicarius): vezér.

(Összesen: 7 szó).

2. Fejezet. Mássalhangzók cserélődése.

Khüszthá(h) (= arrogans, jactans, superbus): büszke. (Örmény Akad. szótár, I. köt. 54 l.).

Rubá és (u)ruba (arab szó): ruha. V. ö. a magyar szó második szótagjára nézve (ha) az örmény hákuszd, hántércz, görög *ἱμάτιον* szótát.

(Összesen 2 szó).

3. Fejezet. Magánhangzók és mássalhangzók cserélődése.

Dsubbe (= vestimentum exterius, amictus, pallium, köpeny, felöltő): guba (die Guba, ein zottiger Mantel von Wolle bei den Ungarn. Ballagi, 232 l.).

(Egy szó).

* * *

Hangcsere útján tehát képződött (7+2+1) összesen 10 szó.

IV. Czikkely. Hangátvetés.

Donuz: (ebből hangátvetéssel doznu) disznó. V. ö. porcus, sus, örmény choz.

(I)ftirá: (ebből lett hangátvetéssel trifa) tréfa. (L. Örmény Akad. szótár, I. köt. 752 l. A magyar, mikor ezt a szót alkotta, az első helyre tette a *t*, másodikra az *r*, harmadikra az *i*, negyedikre az *f* és ötödikre az *a* betűt. Ime! egy nagyon világos bizonyíték arra, hogy a magyar a szóalkotás terén a hangátvetés [metathesis] módját is használta).

Sz(á)je: (ebből hangátvetéssel szej) szél. V. ö. török jel.

(Összesen: 3 szó).

V. Czikkely. Hangvisszázás (anagramma).

Ásék (= alea, ae; visszafelé olvasva kèsa) koczka (?).

Dáv(ádsè): (előbb kihagyta a magyar a két utolsó szótagot, azután a megmaradt részt visszafelé olvasta) vád (vád-ol, vád-oló).
V. ö. örmény ámpászdán.

Er, erkhen (= reg, reggel felé): (ha az „er” szót visszafelé olvassuk, lesz) re(g), reggel.

(Összesen: 3 szó).

VI. Czikkely. Önkényesen képzett szavak.

Áburdsibur (turba, vulgus, miscellaneus, vulgaris, plebejus):
apró-cseprő.

Khecshi: kecske (?).

Szákád (= paralyticus homo, szélütött: paralysis: tagelhalás,
szélütés, nervorum resolutio): szakad (szakad-ék, szakad-ás).

(Összesen: 3 szó).

VII. Czikkely. Két nyelvből vett, de egyjelentésű szavakból alkotott összetett szó.

Phisz (török) + khosz (pnu örmény) = piszkos. A török „phisz” szó jelentése: incastus, inhonoratus, inpudicus, impurus; nem-tiszta. Az örmény szó pedig rüh jelentéssel bír.

(Egy szó).

* * *

A török-tatár nyelvből tehát átvett a magyar (40+6+27+10+3+3+3+1) összesen: 93 szót.

VIII. Czikkely. A török-tatár nyelv kölcsönszavai.

1. Fejezet. Foglalkozás a török-tatárral.

Jelen munkám első részében (6. lap, 2. Fejezet) azt mondtam, hogy: „A török nyelv nagyobb részt arab, perzsa, görög, latin, örmény stb. nyelvből kölcsönvett szavakból áll.” Én azt, a mit állítok, be is szoktam bizonyítani. Munkám beosztása nem engedte meg, hogy ott bizonyítékokat hozhassak fel igaz állításom bebizonyítására. Azonban a mit ott — a beosztás miatt — nem tehettem meg, megteszem azt ezen alkalmas helyen . . .

Én azt a nemes czélt tűztem magam elé, hogy jelen terjedelmes munkám keretében a magyarok vérrokonairól és ezek nyelveiről tüzetesen („ex professo.” Ballagi szótár, II. r. 637 l.) és lehetőleg kimerítőleg szólok; ellenben a törökkel, ki véleményem szerint nem vérrokon, — csak mellékesen foglalkozom. Különben is állításom bebizonyítására az elégnél is több a következő (28+17+9)

54 példa, a melyekből világosan látszik az, hogy a török nyelv ha nem hemzseg a kölcsönszavaktól, legalább azokkal bővelkedik.

Nehogy aztán valaki azt mondhassa, „de hiszen ez nem görög, nem latin, nem örmény szó” — bebizonyításul rögtön oda iktatom a forrást és lapszámot is. Ezt más nem igen teszi.

Most következnek a példák.

2. Fejezet. Kölcsönvétel az örmény nyelvből.

Ághijz (tégla) az örmény ághiá (*աղիա*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 39 l.

Chebudi (kékes, coeruleus) az örmény gábudág (*գաբուդագ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 1037 l.

Csheokhmek (térdelni, térdre esni) az örmény cshokh-il (*շօքիլ*) szóból. Boz. 655.

Don(ánmá): ünnep az örmény don (*ժոն*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 901 l.

Gerekh(likh: necessitas, necessarium, szükség) az örmény gárikh (*գարիք*) szóból. L. Boz. 361 l.

Hácsh: kereszt, az örmény chácsh (*խաշ*) szóból. L. Ázárián, görög-örmény-olasz-török szótár, 777 lap.

Hidsáb (angor, confusio, trepidatio) az örmény chudsáb (*խուժսապ*) szóból. Boz. 405.

Kájin (magyaró) az örmény gághin (*գաղին*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 1037 lap. V. ö. γάλανος, latin glans.

Káma (szeg) az örmény kám (*գամ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 526 l.

Kërmëz(ë): rufus, rubicundus; piros, veres, az örmény gármir (*գարմիր*) szóból. V. ö. zsidó kármil, dalmát cshermni.

Már (anya) az örmény má(j)r (*մայր*) szóból. L. Boz. 469 lap.

Mëkrász (olló, forfex) szót csinált a török-tatár az örmény mëgrád (*մեղրաձ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 285 l.

Nikl (retesz) az örmény nik (*նիք*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 425 l. V. ö. görög μοχλός.

Nisán (jel; nota, punctum, signum) az örmény nêsán (*նշան*) szóból. L. Bozádsián, 603 l. V. ö. georgiai nisi szóval.

Nizekh (dárda, lándsa) az örmény nizág (*նիզակ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 425 l.

Óvá (völgy) az örmény hovid (*հովիտ*) szóból.

Phurun (kemence) az örmény phurën (*փուրեն*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 959 l. V. ö. latin fornax, olasz fornace.

Tháds (korona, corona regia) az örmény thák (*թագ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 788 l.

Thándër (vagy thendur, török-tatár szó: földbe ázott kis kemence, melyben nemcsak kenyeret sütnek, hanem sütnek-főznek is) az örmény thonir (*թոնիր*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 818 l. V. ö. georgiai thonre, zsidó thännur.

Therdsután (interpres, tolmács, magyarázó) az örmény thárkhmán (*θαρραφμαν*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 798 l. V. ö. georgiai thárkmáni (kölcsonvétel az örményből), olasz dragomanno.

Thêrthêr (thêrthêl, thêrêl török-tatár szó: rozsdá) az örmény thêrthur (*θρηθουρ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 823 l.

Thorun (nepos, unoka) az örmény thorên (*θρηνη*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 819 l.

Thukhrukh (köp, köpet) az örmény thukh (*θουκ*) szóból. V. ö. latin sputum, német Spuck. Boz. 246.

Uszdá (tanító): az első szótag az örmény usz(ucshics) és a második a görög *διδασκαλος* szóból.

Uszlu (engedelmes) az örmény hêlu (*ηλυ*) szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 104 l.

Zemherir (tél, téli napok, hideg) az örmény czêmer (*αδρημη*) szóból. Boz. 128 l.

Zermán (senex, decrepitus; öreg) az örmény zárám (*ζερμαν*) szóból. L. Boz. 132 l.

(Zinde)geáni (élet, vita) az örmény geánkh (*γηανυκ*; a kh = p többes-szám képző) szóból. L. Boz. 137 l.

3. Fejezet. Kölcsonvétel a görög nyelvből.

Aghêl (török-tatár szó: juh-akol, juh-tanya) a görög *αγέλη* szóból. L. Bozádsián, 18 l.

Észkárá (lajtorja) a görög *ἔσχαρα* szóból. L. Ázárián, 307 l. Ezeket az alakokat is használja a török: iszkárá (L. Örmény Akad. szótár) és észgárá (L. Ázárián, 307 l.).

Erzánun (orgona) a görög *ὄργανον* szóból. L. Ázárián, 586 l. V. ö. latin organum, olasz organo, magyar orgona.

Ilimán (kikötő) a görög *λιμην* szóból. L. Ázárián, 480 l.

Iszthávrosz: kereszt, a görög *σταυρός* szóból. L. Bozádsián, török-örmény szótár, 285 l.

Iszthiphán (koszorú) a görög *στέφανος* szóból. L. Ázárián, 780 l.

Kheremid-dsi (fazekas) a görög *κεραμευς* szóból. L. Ázárián 407 l. Láháná (zöltség, olus) a görög *λάχανον* szóból. L. Örmény Akad. Szótár, I. r. 437 l.

Máder (anya) kölcsonvétel a görög *μητηρ* szóból. L. Boz. 469. l. V. ö. szanszkrit mathri, latin mater, német Mutter, örmény májr (*μαυρ*).

Mánászther (zárda) a görög *μοναστήριον* szóból. L. Ázárián, 531 l. V. ö. latin monasterium, olasz monastero, örmény ménász-dán (*μενασταν*).

Mándrá (istálló) a görög *μάνδρα* szóból. L. Ázárián, 498 l.

Mus (egér) a görög *μυς* szóból. V. ö. örmény mug (*μουκ*), német Meise.

Omuz (török-tatár szó: váll) a görög *ὄμος* szóból. V. ö. örmény usz (*μου*), latin humerus, román umăr. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 555 l.

Pheder : atya. Kölcsönvétel a görög *πατήρ* szóból. Boz. 833. l. V. ö. latin pater, olasz patre, német Vater.

Phejleszuph (bölcsességkedvelő) a görög *φιλόσοφος* szóból. L. Ázárián, 872 l. V. ö. latin philosophus, olasz filosofo.

Szábun : szappan, a görög *σάπων* szóból. L. Ázárián, 757 l. V. ö. latin sapo, olasz sapone. A török a szábon alakot is használja.

Thêrphán (sarló) a görög *δρέπανον* szóból. L. Ázárián, 233 l.

4. Fejezet. Kölcsönvétel a latin nyelvből.

Fendsere (ablak) a latin fenestra szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 898 l.

Impherathor (császár, Caesar, főhadvezér) a latin imperator szóból. L. Boz. 272 l.

Kájszár (császár) a latin Caesar szóból. L. Boz. 53 l.

Kolibá (így is kaléba és chulibe : szobácska, kamara, cella) a latin cubile szóból : kaliba, kolyiba. L. Bozádsián, 49 és 87 l. Hangátvétessel kulibe : koliba.

Minut (perc) a latin minutum szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 208 l.¹

Phászulea (paszuly) a latin phaseolus szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 425 l.

Phiáde (gyalogos) a latin pedes szóból. V. ö. görög *πεζικόν*. L. Örmény Akad. szótár II. r. 91 l.

Szerin (derült, török-tatár szó) a latin serenus, a, um szóból. L. Örmény Akad. szótár, II. r. 671 l.

Thuzla (tégla) a latin tegula szóból. L. Örmény Akad. szótár, I. r. 39 l.

HETEDIK SZAKASZ. NÉMET ELEMÉK A MAGYAR NYELVBEN.

Első osztály. Változatlan alak.

Czél = Ziel.

Czégér = Zieger.

Czirkalm-az = cirkeln.

Czitál-ni = citiren.

Ércz = Erz (aes, aeris).

Flastrom = Pflaster.

Füge = Feige. V. ö. latin ficus.

Gála = Gala. (Ballagi, II. r. 220 l.).

¹ Egy a germánból vett török szót is hozok fel bizonyításul : Burds (vár, várak, kastély) a germán Burg szóból. L. Bozádsián, 692 l.

- Gránit = Granit.
Friss = Frisch.
Kappan = Kapaun. V. ö. latin capo, onis.
Karmin = Carmin.
Karniol = Carniol.
Kastély = Castell.
Karton = Kartun.
(Ki)mustrálni = (aus)mustern.
Kommándérozni = commandiren.
Kommandó = Commando.
Kóstolni = kosten.
Koszt = Kost.
Kvártély = Quartier.
Légely = Läger.
Marzipán = Marzipan (czukros-kenyér, Zuckerbrod = panis dulciarius).
Mismás = Mischmasch.
Múzeum = Museum.
Pakolni = packen.
Rozmárin = Rosmarin.
Tüll = Tüll.
Tánc-os = Tanzer.

Második osztály. Változott alak.

I. Czikkely. Bővülés.

1. Fejezet. Bővült a szó elől.

- (l)spat = Spat.
(l)spék = Speck (zum Spicken. Bal. 299 l.).
(l)spotály = Spital.
(l)strang = Strang.
(l)stáp = Stab.
(l)stván = St(e)phán.

2. Fejezet. Bővült a szó közepén.

- Bor(o)sta = Bürste. (Ballagi 65 l.).
D(a)rabant = Trabant.
Fa(r)sang = Fasching.
Fuszuly(k)a = Fiole.
G(a)ras (bővült a közepén és rövidült a végen) Grosch(en)-ből.
Grán(i)cz (bővült a közepén és rövidült a végen) Gränc(e)-ből.
Hecze(l)n-i = hetzen.
Lo(m)b = Laub.
Line(á)zni = linieren.
Mon(o)stor = Münster.

S(e)rét = Schrot.
S(k)arlat = Scharlach. (Bal. 556 l.).
Vincz(ell)ér = Winzer.
V(i)asz = Wachs.
Sógor = Sch(w)ager.

3. Fejezet. *Bővült a szó a végén.*

Bont(a) = bunt. (Bal. 63 l.).
Bükk(fa) = Buch(e), Büch(e).
Czither(a) = Cither.
Czédul(a) = Zettel.
Czérn(a) = Zwirn. (Kimaradt a w és a vége a betűvel bővült).
General(is) = General.
Indig(o) = Indig.
Kamar(a) = Kammer.
Keh(ely) = Kelch.
Kritik(a) = Kritik.
Kolik(a) = Kolik.
Lajtor(ja) = Leiter.
Lan(ka) = Lahn.
Lakk(a) = Lack.
Lárm(a) = Lärm.
Maska(ra) = Maske.
Morot(va) = Morast.
Moly = Mott(e). (A német szóban két t van, mert a latin blatta-ból eredt).

Oper(a) = Oper.
Palot(a) = Palast.
Pasteto(m) = Pastete.
Pervet(a) = Privat.
Prés = Pres(se).
Ráncz = Runz(el).
Rost(ély) = Rost.
Rokka = Rocke(n). (Bal. 521).
Salát(a) = Salat.
Stat(us) = Staat.
Sneff (szalonka) = Schneff(e).
Tafot(a) = Taffet.

4. Fejezet. *Bővült a szó a közepén és a végén.*

G(o)ro(m)b(a) = grob.
Kal(a)ráb (bővült a közepén és rövidült a végén) = Kohlrab(i).
Mal(á)t(a) = Malz.
Gar(a)b(o) = Korb (korobo = garabó).

II. Cikkely. Rövidülés.

1. Fejezet. Rövidült a szó a középén.

- Czinóber = Zin(n)ober.
 Deget = Dag(g)et. (Wagenschmiere).
 Fáklya = fac(u)la (latin). V. ö. német Fackel.
 Hámor = Ham(m)er.
 Huta = Hüt(t)e.
 Hü(vé)ter = Hütter. (Bal. 288 l.).
 Karafina = Karaf(f)ine.
 Kávé = Kaf(f)ee.
 K(i)lincs = Klink(e).
 K(o)lompár = Klemper.
 Korvéta = Corvet(t)e.
 Kőmény = Küm(m)el. A német ezt a szót hangáttétellel a latin carum,i szóból (cumar) csinálta.
 Mozsár = Mö(r)zer.
 Mester = Me(i)ster.
 Obester = Obe(r)ster (ezredes, chiliarches).
 Paléta = Polet(t)e. (Bal. 504 l.).
 Pal(l)ér = Polier.
 Paróka = Pe(r)rücke. A latin p(ast)illu(m)i (orvosságokból készített golyócs) szóból csinált a német Pille és a magyar pilula szót.
 Strucz = Str(a)usz.
 Zsálya = Sal(b)ei.

2. Fejezet. Rövidült a szó a végén.

- Akácz(fa) = Akaz(ienbaum).
 Bárd = Bard(e).
 Bindász = Bindax(t).
 Csap = Zapfen.
 Czitrom = Citron(e).
 Gelét = Gelät(t)e.
 Interes = Interes(sen). V. ö. latin interesse.
 Karaván = Caravan(e).
 Kartács = Kartätsch(e).
 Korbács = Korbatsch(e).
 Lug = Laug(e).
 Mádrác = Matraz(e).
 Pantalon = Pantalon(s).
 Pék = Beck(er).
 Post(a) = Post.
 Spárga = Sparge(l).
 Sán cz = Schanz(e).
 Sonka = Schinke(n).
 Tál = Schal(e).

3. Fejezet. Rövidült a szó elől és a végen.

Béla. Az (Ad)albe(rt) szó megrövidült elől és a végen; a két szótag pedig helyet cserélt.

Berta. (Adal)berti(ne): (Berti) Berta.

4. Fejezet. Rövidült a szó a középén és a végen.

Sróf — Schr(a)ub(e).

Eszterha, eszterhaj — Estrich (Vordach).

5. Fejezet. Rövidült a középén és bővült a végen.

Kamar(a) — Kam(m)er-ből.

Fin-om — F(e)in.

III. Czikkely. Hangcsere.

1. Fejezet. Magánhangzók cserélődése.

Bástya — Bastei.

Bodé — Bude (eine bretterne Hütte).

Brácsa — Brasche.

Cseber — Zober.

Czaf — Zopf.

Czella — Zelle.

Czeremonia — Ceremonie.

Drót — Draht.

Firhang — Vorhang.

Gárda — Garde. (Ballagi, 222).

Gátor — Git(t)er. (Bal. 223).

Gázsi — Gage. (Bal. 224).

Grif(madár) — Greif.

Gróf — Graf.

Hárfa — Harfe.

Herczeg — Herzog.

Horda (csorda) — Herde.

Kámfor — Kampher.

Kanna — Kanne.

Kapitány — Capitän.

Kaszárnya — Caserne.

Kémény — Kamin.

Kocsi — Kutsche.

Kokárda — Cocarde.

Láda — Lade.

Lámpa — Lampe.

Láncsa, lándsa = Lanze.
Major = Meier(hof).
Modi = Mode.
Obsit = Abschied.
Oda = Ode.
Pálma = Palme.
Petárda = Petarde.
Próba = Probe.
Ráspoly = Raspel.
Sekrestye = Sacristei.
Tégely = Tiegel.
Torta = Torte.
Taksa = Taxe. V. ö. latin taxa, ae.

2. Fejezet. Mássalhangzók cserélődése.

Bucsér (font kosár) = Behner.
Erkély = Erker.
Farcz = Falz. (Bal. 172).
Hévér = Heber.
Katulya = Schatulle.
Kápolna = Kapelle. V. ö. latin capella, ae (a capra).
Mágnás = Magnat.
Magnet = Magnet.
Pánczél = Panzer.
Pintér = Binder.
Pléh = Ble(c)h.
Trombita = Trompete.
Zsold = Sold. (Soldat = zsoldos katona). V. ö. latin solvo
(fizetek).

3. Fejezet. Szótagcsere.

Amara(cus), i latin szóból csinált szótagcserevel és bővítéssel a német majoran, ebből pedig a magyar majoranna szót.

Caulirapum, i latin szóból alakította a német Kohlrübe szavát; ebből pedig a magyar szótaghelycserével, bővítéssel és rövidítéssel a karaláb és karalábé szavát.

(Ad)albe(rtus): (azután a két szótag helyet cserélt és lett) Béla.

IV. Czikkely. Anagramma.

Bodnár = Binder. (Az ár, ér főnévképző a német er képzőből).
Cserép (csereb) betűáttétellel a Scherbe német szóból.

Czimborá = Kamerad. (Hangáttétellel és betűhelycserével: kamdera, kimdora = czimborá).

Ék = Ke(il): (azután a megmaradt rész visszafelé olvasva) ek. (Meg van a latin cuneus szóban is az 'ék' mindkét betűje).

Erekye a Reliquie szóból. (Előbb kimaradt az *ui*, azután hangáttétellel az utolsó *e* ment előre és szótag cserével a *li* ment hátra [jereqli]).

Espék — Spicke. (A német szó *e* betűje hangáttétellel ment előre: *espick*. Espékelní = *spicken*).

Gödör. A Grübe szóból így csinált a magyar szót: a *g* után tette a végső betűt (*e*), az utolsó szótagot pedig visszafelé olvasta, és lett (*gebür*) gödör.

Mustra = Muster.

Üröm a Wernuth (*absinthium*) szóból: előbb megrövidült (*wjer-mu*), azután az utolsó szótag visszafelé olvasásával (*erum*) üröm.

Itt közlök még az anagrammára vonatkozólag két szép példát. 1. A latin *pirum*, *i* (körte) szóból így csinálta a német az ő szavát: megtartotta a három első betűt, a két utolsót pedig visszafelé olvasta (*pirmu* = Birne). 2. A *liber*, *a*, *um* (szabad) latin szóból a következő módon (hangáttétel) alkotott szót: az *l* betűt kihagyta, a megmaradt négy betűt pedig így helyezte el: első helyre a *b*, másodikra az *r*, harmadikra az *e* és negyedikre az *i* betűt: lett tehát (*brei*) frei.

V. Czikkely. Önkényesen képzett szavak.

Articsóka (növény) = Artischoke (Gartendistel).

Bazsalikom (bosziok) = Basilienkraut.

Berzsen(fa) = Brasilien(holz)?

Bogyoszló = Boleslaus.

Csatorna = Cisterne.

Fraska = Frühstück. (Bal. 212).

Kolompír = Grundbirn.

Komorna = Kammermädschen.

Krispán = Grunspan. (Márton József, I. r. 136 l.).

Murok = Möhre.

Plajbász = Bleiweis. (A czeruza a latin *cerussa*, *ae* szóból).

Pulyka = Puthahn (?)

Puspáng = Buchsbaum. V. ö. latin *buxum*, *i*. (Ball. 343).

Ser-eg = Schaar (?). V. ö. ezen szavak képzőjét: mér-eg, fér-eg.

Szigszeg = Zickzack.

Tengelicz, Stieglitz (= Distelfink).

Két (szóból vagy két nyelvből vett), de egyjelentésű szó összetételéből alkotott szavak.

Czofra. Abra, *ae* latin szó (szobaleány) németül Zofe; ha most összeteszük a német és latin szót [*Zof(e)* + (*ab*)*ra*] és előbb megrövidítjük, azután a két részből összetétel útján egy szót csinálunk, előáll a magyar 'czofra' szó.

Kecske = a latin *capra*, *ae* = német Geisz, Ziege. Ha ezt a két német szót összeteszük és a másodiknak első szótagját kihagyjuk, lesz (*geisz* + [*Zie*]ge) = (geszge) kecske.

NYOLCZADIK SZAKASZ. OLASZ ÉS ZSIDÓ ÉLEMEK A MAGYAR
NYELVBEN.

I. Czikkely. Olasz elemek.

Articsóka (növény) = articioeca.

Gavallér = cavalliere (lovag, Reiter).

Katona = cava(let)to. (Kimaradt a let, azután az utolsó szótag helyet cserélt a másodikkal és lett [catova] katona).

Konyha = cucina. V. ö. latin coquina, német Kuche.

Piskota = biscotto (biscottuse: kétszersült).

Tinta = tinta. (Az olasz tinta a latin [(a)t(ram)entu(m)-ból] tentu).

II. Czikkely. Zsidó elemek.

Láda. A zsidó theba szóból a görög *θηβα* és ebből szótaghelycserével láda.

Éden (édenkert, paradicsomkert) = a zsidó aden, éden szóval.

A KOLOZSVÁRI NEMZETI SZÍNHÁZ ÉS SZAMOSÚJVÁR
VÁROSA.

A mult napokban (szept. 7. és 8.) folytak le azok a fényes ünnepélyek, melyekkel a kolozsvári régi színházat bezárták és az újat megnyitották. A lapok hasábjai egy pár napig alig győzték közölni az ünnepélyek leírását. Az „Ellenzék“ azon igazság alapján, hogy a „jelennek alapja — a mult“ még közzé is tette azon nemeslelkű adakozók névsorát (ki volt tüntetve az adomány mennyisége is), kik adományaikkal hozzájárultak a régi színház felépítési költségeinek fedezéséhez. Azonban sajnosan kellett tapasztalnunk, hogy sem az ünnepély folyama alatt, sem bár a mondott hírlapi cikkben egy árva szóval sem volt említés téve arról az adakozóról, mely (a szives olvasó mindjárt megtudja, hogy miért használok ki helyett m e l y

névmást) adománya a legnagyobb volt az országban. Ugyanis, míg más (egyéni, községi vagy vármegyei) adomány maximalis összege alig haladta meg a 200 forintot, addig a hazafias örmény város: Szamosújvár ezer forintot adott... Erről a sajnos mellőzésről a derék „Dési Hirlap“ 37. száma (szept. 15.) „Érdekes reminiscencia“ cím alatt ezeket írja: „Most, hogy bezárult a kolozsvári régi színház sok vihart látott kapúja, érdekes reminiscentiát újítottak fel. A mult század első évtizedeinek nemzeti és műveltségi viszonyaira nézve nagyon jellemző, hogy az állandó színházat csak nagy nemzeti felbuzdulás útján, nemzeti adakozásból tudták felépíteni. A régi krónikák pontosan beszámolnak a gyűjtésről, melynek összege a mai viszonyok szerint nagyon kicsi, de akkor számottevő volt. A nagylelkű adakozók sorát akkor két város nyitotta meg: Dés és Szamosújvár... Ha bírnánk némi érzésével a történeti kegyeletnek (a mely úgy látszik csak finomabb strukturájú lelkek tulajdona) és a multak hagyományai iránt nem viseltetnénk oly sértő közömbösséggel, akkor ez a körülmény nem maradt volna egészen elfeledve. És akkor nem eshetett volna meg az az eset, hogy az első patronusok egyike (Dés) ott se volt (Szamosújvár városát Ábrahám Zachar városi főjegyző és dr. Papp Gusztáv tanácsnok képviselték) a régi ház bezárásánál; a másik is egy sorban szerepelt ott a huszadrangú küldöttségekkel, a melyeknek semmiféle hagyománya sem fűződik sem Kolozsvárhoz, sem annak oly sok emlékkal dicsekvő színpadához.

Most ismét felveszem a szót, azután megszólaltatom a régi aktákat!

Nem volt nemzeti ügy, melyet teljes lélekkel ne pártoltunk és bőkezűleg ne támogattunk volna. Támogattunk minden nemzeti ügyet, mert ezzel a magyarságnak akartunk nem megvetendő szolgálatot tenni. „Tudjuk mi azt — mondja levéltárunk egyik becses okirata, — hogy valamint minden nemzetek felemelkedésének, úgy a vitéz magyar nemzet dicsőségének előmozdítására a nyelvet

mívelő társaságok és nemzeti játszószínek (melyek egybe vannak szöve) a leghathatósabb eszközei voltak eleitől fogva és az is eleven emlékezetünkben vagyon, hogy az 1791. esztendőbeli 61-ik diaetalis articulushoz örök emlékezetére méltó értelmében a dicső magyar nemzettel egybeforrasztattunk...“ (Vár. lev. 1821—404 sz.). Nem szándékszem itt felsorolni mindazt, mit városunk kezdet óta „a vitéz magyar nemzet dicsőségének előmozdítására“ kötelességszerűen tett; azért egyebeket mellőzve csak azt mondom, hogy adtunk a kolozsvári nemzeti színházra is annyit, hogy adományunk a legfokozottabb várakozást is kielégítette. De hadd szóljanak helyettem az akták!

Az erdélyi országgyűlés a „nemzeti játékszín“ igazgatására a maga kebeléből egy bizottságot nevezett ki; ez a bizottság városunkat a segélynyújtásra a következő szép sorokkal kérte fel;

„Nemes Magistrátus! A Nemzeti Játékszín igazgatására a Nemes Ország Rendeitől kirendeltetett Commissio, azon Nemzeti Játékszínnek virágzóbbá tételén törekedvén, a segedelem-adás végett megtalálta nemcsak külön-külön a Hazafi Atyánkfiait, hanem közönségesen minden vármegyét, székeket és városokat; nem is csalatkozott reményiségében, mivel feles Atyánkfiai, úgy némely vármegyék is ezen jó célnak eszközzésére Hazafiúi buzgósággal készek és eddig is annyi segedelem gyűjtetett egyben, hogy a Haza költségein egy állandó és jó móddal való Theatrum építése kezdetett el ezen városban, melly immár annyira is ment, hogy azon kívül, hogy a fundamentum a föld színeig kihozatott, feles materialék is állanak készen a munka folytatására.

Világos emlékezetébe vagyon ezen Commissionak a Nemes Örmény nemzet által a mult Országgyűléseiben tett azon kinyilatkoztatás, mely által a Magyar Nemzet javának és virágzásának előmozdítására tellyes igyekezettel való készségit ajánlotta, reméli is a Commissio, hogy ezen kinyilatkoztatás mellett most is változhatatlanul áll a Nemes Örmény nemzet is. Most adja elé magát egy olyan környüállás, melyben ezen

fogadást valósítani és ez által magát a Magyar Nemzettel kívánt egyesülésre valóságos kötelekkel kapcsolni lehet. Valamint tehát minden igaz hazafi ezen dicséretes czélt buzgón előmozdítani kész, úgy a Nemes Örmény Nemzet iránt is állhatatos hiedelemmel nagyon ezen Commissio, hogy Nemzetünknek ezen Theatrum felállításából folyó és könnyen általlátható javát eszközölni fogja.

Mely végre a Nemes Tanácsot és a Communitást ezennel megtalálni kívántuk, hogy a Városnak minden Lakosait egyenként a látható segedelemre serkenteni és a bégyüendő summát ezen Commissio Elöl Ülőjéhez szolgáltatni ne terheltessék, állandóul maradván a Nemes Magistratusnak Kolozsváron Aprilis 12-én 1805-ben. Igaz hazafiúi szeretettel viseltető Szolgái, Barátjai Gr. Teleki Ferencz, Gr. Teleki Lajos, Nemes György, Gr. Thorotzkai Pál, Turi István, Kenderesi Mihály, Czázin Antal, Kanyo László M. B. Wesselényi Miklos ur Plenipotentiariusza, Sala Sámuel a Commissionak Actuariussa.“ (A pecséten a körírás ez: „A nemzeti játszósínnek pecsétje“. — Vár. lev. 1805 — 633 sz.)

A vegyes gyűlés, mely a tanács és esküdt közönség tagjaiból állott, tárgyalván ezen kérést, a következő határozatot hozta:

„A nemzeti játékszin igazgatására a nemes országtek. Rendeiből kirendelt commissionak e folyó 1805. esztendőben áprilisnek 12-én azon végre építendő Theatrum számára kért segedelem iránt költ levele a mixta sessioban felolvastatván, elhatározottat, hogy azon commissionak irassék meg, hogy a kért végre 1000 frt az idevaló allodialis cassából fog adatni, ha a felséges kir. Gubernium nem ellenzi. (Vár. lev. 1805—742 sz.).

A főkormányzékhez pedig ebben a tárgyban a következő felterjesztést intézte:

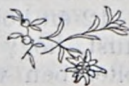
„A nemzeti játékszin igazgatására a nemes ország méltóságos és tek. Rendeiből kirendeltetett commissio a folyó esztendőben april. 12-én költ levelével az iránt találván meg ezen magistratust, hogy a Theatrumnak állandó és jó móddal való felépítésében valamint ezen Nagyfeje-

delemségben levő nemes vármegyék, székeshelyek és városok, úgy mi is lennénk segedelemmel. Ezen kérését a tisztelt commissionak mai napon a helybeli választott közönséggel együtt tartott gyűlésében elővettük, felolvastuk és azt határoztuk: hogy a város közönséges cassájából a fennemlitett végre — ha ezt a fels. kir. főigazgató Tanács megengedni méltóztatik — e z e r forintot ajánlunk és adunk. Mely iránt teendő kegyes határozását elvárván, de reliquo perpetua veneratione manemus 1805. jún. 6.^a

A város, hazafias határozatunkról „a nemzeti jájékszín igazgatására rendeltetett Commissio“-t a következő nagybecsű irattal tudatta:

„A méltóságos és tek. Commissionak e folyó esztendő ápr. havának 12-én mi hozzánk utasított érdemes levelére illő tisztelettel jelentjük, hogy a mai napon a helybeli meghűtölt közönséggel együtt tartott gyűlésünkben közakarathból megegyeztünk abban, hogy — mivel némely polgárok kereskedésekre nézve itthon nem lennének és különben is vékony reménységgel levén az iránt, hogy collecta utján, a szerint, a miképpen illik mi hozzánk, hivséges szolgálatunkat érdemese n meg nem valósíthatjuk, sem pedig jószívű hazafinú indulatunkat nem hozhatjuk annyira világosságra, tehát az említett requisitios levélben megirt okokból a jelentett végre ezen közönséges allodialis cassából 1000 Rftokat ajánlunk, melyről a fels. kir. főigazgató Tanácsnak is mai napon tudósításunkat megtevén: a midőn onnan a helyben hagyó kegyelmes rendelés megérkezik, azonal ígéletünket teljesedésbe venni s következőleg azon jó szívvvel, öröme st és egész készséggel ajánlott summát oda, a hova intimáltatott, el is küldeni el nem mulasztjuk. A kik egyéb iránt megkülönböztetett tisztelettel vagyunk Szamosújvár, 1805. jún. 6.“ (Vár. lev. 1805—742 sz.).

SZ. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Luszineán Guidó örmény herceg ág. 12-én meghalt Párisban (Avenue de Neuilly) saját nyaralójában; innen holttestét az örmény templomba vitték beszentelés végett (15, Rue Jean Goujon). A temetés 14-én ment végbe. Legjobb barátja: VÉRÁMSÁBUH Khibárián, a marseillei örmények papja végezte a gyász-szertartást. A temetésen előkelő francia és örmény közönség vett részt. Említett örmény pap mondott sírja felett megható szép beszédet. A herceg földi maradványait a Père Lachèes temetőben temették el. Boldogult a velencei mechitharistáknál nevedezett. Később Theotorián Szárkiszszal és Ájvázeán Gáborral Párisban örmény iskolát alapítottak, melynek Luszineán lett az igazgatója. Testvére volt a híres érsek: Choren Kálfáján (Nárbej-Luszineán). Boldogult Luszineán Guidó nagy ember volt — mondja egy örmény lap — nemcsak azért, mivel hercegi családból eredt, hanem azon irodalmi szolgálataiért, melyeket az örménységnek tett. A herceg igen sokaknak nyújtott anyagi segílyt; segélyezettek nem csupán örmények voltak, hanem volt azok között francia is. Utolsó irodalmi műve francia-örmény kétkötetes képes szótára, melylyel maradandó fényes emléket állított még éltében maga számára. Vele kialudt Párisban a Luszineán-család utolsó fáklája is. Dicsőség nevének és nyugalom földi maradványainak!

Örmény monda az oroszok teremtéséről. A „Vossische Zeitung“ tekintélyes német lapban egy német utazó a következő jellemző adomát közli: A nisni-novgorodi híres vásáron örmény volt a vezetőm. Tudta, hogy nem vagyok orosz. Kérdezte: tudom-e hogyan teremtette az Ursten az orosz? Aztán elbeszélte. Egyszer az Ursten Krisztussal utazott. Épen jókedvében volt és megszólította Krisztust: Tudod, mi már megteremtettük a zsidót, a görögöt, az örményt; tulajdonképen a muszkát is meg kellene teremtenünk. Krisztusnak aggodalmai voltak. Atyám, inkább hagyjuk abban; attól tartok, hogy még bajunk lesz vele. Hadd csak, visszonzá az Ursten és kimondá a teremtő szót. Mihelyt előttök állott a muszka, azonnal rájuk förmedt és útleveleiket követelte. Lásd, Atyám, mondá Krisztus, meg van a baj. Az Ur mosolyogva nyúlt zsebébe, egy husz kopekás pénzt vett elő s a kezébe nyomta a muszkának, ki őket akadálytalanul tovább engedte. — És így maradt ez mind a mai napig — így végezte be az örmény adomáját. (H. A.)

Az örmény jogkönyv legújabb írója. A strasburgi egyetem, a keletisme, különösen pedig az örmény philologia (speciel armenische Philologie) előadásával az ismert armenistát: dr. Karst Józsefet bizta meg. Karst, ki örménytárgyú előadásait már el is kezdette, többek közt ezt a két becses munkát írta meg németül: „A ciliciai örmények“ és az „Örmény jogkönyv“ (Armenisches Rechtsbuch. I. Bd.: Sempadscher Codex aus dem 13. Jahrhundert. Das mittelarmenische Rechtsbuch nach der Venediger und der

Eesmiadziner Version unter Zürichführung auf seine Quellen, herausgegeben und übersetzt von Iosef Karst. II. Bd.: Sempad-scher Codex aus dem 13. Jahrhundert im Verbindung mit dem Grossarmenischen Rechtsbuch des Mechithar Kos [aus dem 12. Jahrhundert] unter Berücksichtigung der jüngeren abgeleiteten Gesetzbücher, erleitert von Iosef Karst. Druck des Textes: Arm. Druckerei San-Lazzaro, Venedig, Druck des Titels, Vorworts und Umschlags: M. Du Mont-Schauberg, Strassburg. Verlag von Karl I. Tübner in Strassburg, 1905. — Negyedrért 12+XXXI.+224 és VII.+424. Ára 70 mark).

Örmény dalok — dán nyelven. Évekkel ezelőtt Niels Ellinger álnév alatt valaki szép költeményeket tett közzé a dán lapok útján. Utóbb kitudódott, hogy említett álnév alatt a híres Collin család egyik híres tagja, Collin Jonás udvari tanácsos eszes leánya rejtőzött, ki nemrégén ment férjhez egy örmény tudóshoz, a szebászfei születésű dr. Nalbánteán Mártonhoz, ki egy örmény iskolának tulajdonosa és a „Kiduthiun“ (Tudomány) című örmény tudományos folyóirat szerkesztője. Az örménynyé lett nő munkáit hat kötetben adta ki; ezek közül az ötödik ezt a címet viseli „Armenische Dikte“ (Örmény dalok). Ebben örmény költemények francia és dán nyelvű fordításban vannak közzé téve. A fordítást igen sikerültnek mondják. Nem csoda, hisz a derék férj segédkezet nyújtott szeretett nejeének gyönyörű munkájában!

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Örmény nyelvten. A boroszlói (Breslau) kir. és egyetemi könyvtárban kutatva érdekes örmény kézíratra akadtam. Kis tizenkettő rétv, feketés papírkötésbe kötött könyv, melynek könyvtári jele IV. D. 2 m. A hátára ez van írva: Armenische Grammatik in armen. Sprache; 56 számozatlan, mindkét oldalon beírt levélből áll. Az első levél és az utolsó hátlapja üres. A címlapon 1696. évszám áll. A címek, a kezdőbetűk és részben az oldaljegyzetek elhalványult piros tintával vannak írva. A címlapon, a 28, 29. és 36. lapon diszítő kísérletek vannak. A bevezetés után a nagy és kis nyomtatott és írott abécé és sillabizáló gyakorlatok, azután csillagászati jelek és egyéb rövidítések magyarázata. Más örmény-tárgyú kézírata nincs a gazdag könyvtárnak. (H. A.)

Három új örmény lap. „Nor Geánkh“ (Uj élet) cím alatt irodalmi, társadalmi és politikai hetilap indult meg Oroszország Uj-Náchicseván városában az idén július hóban. Minden szám 12 lapból áll. Évi előfizetési ára 8 frank. A szerkesztőség címe: Redaction du journal „Nor Geánkh“. Nachicseván sur Don (Russie).

A második „Nor Hántesz“ (Uj szemle) címet visel; az idén aug. 10-én indult meg Párisban. Megjelenik havonként két-

szer. Egész évi előfizetési ára 15 frank. Egyebeken kívül különösen azon czikkek örmény fordításait fogja közölni, melyek idegen nyelven az örményekről szólnak. A szerkesztőség czíme: S. Minászián, 6, Rue Berthollet. Paris.

L'Echo Armenien cím alatt adta ki nyolcz hónapig dr. Aszlánguli francia nyelven a harmadik lapot, mely havonként egyszer jelent meg. Ez a lap július óta két nyelven, francziául és örményül lát napvilágot. Az örmény részt Ghumrujeancz szerkeszti. Egész évi előfizetési ára külföldiek részére 10 frank. A szerkesztőség czíme ez: L'Echo Armenien. 65, Grande-Rue, Maisons Alfort (Seine).

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Örmény-telepítés Magyarországon. „A lakatlan Adakalé” czímmel Temesvárról a „Budapesti Hirlap”-nak jelentik: Az Orsovával szemben a Dunán fekvő Adakalé-sziget (vagyis Uj-Orsova) jóformán teljesen lakatlan. Lakossága, mely régebben csakis törökökből állott, — akik rózsa-kertészettel, halászzattal és kiskereskedéssel foglalkoztak — nem tudott már megélni és kivándorolt. A szultán Kis-Ázsiában, Bruszában telepítette le őket, (ahol hajdan a szultánok székhelye volt), lassan-lassan elnéptelenedett a kis sziget és legutóbb már csak tizenhat török család lakott rajta. Ma ezek is elköltöztek fajrokonai után Kis-Ázsiába. Eddig tart az idézett tudósítás, melyhez mi azon kérdést bátorodunk hozzáfűzni: nem lehetne-e módot találni arra nézve, hogy a Mehádia közelében, a magyar, szerb és román határszélen fekvő aldunai sziget (Adakalé, vagyis Uj-Orsova) az ázsiai őshazájokból kiüldözött katolikus örmény családok betelepítésével nyerjen új, jóra való lakosságot? A magyar földön hazafiság tekintetében már eléggé kipróbált ama legmegbízhatóbb népfajból, amelyről egy alkalommal a boldogult Vadnai Károly úgy nyilatkozott: Csak az a kár, hogy nem üldöztek ki többet ősi hazájukból, (értve ezalatt, hogy nagyobb számmal települtek volna be a magyar haza földjére). Mostanában mindenütt el van nyomva az örmény, úgy Orosz- és Törökországban, mint a mohamedán fanatizmus fenyegető veszélyei folytán még Perzsiában is, mint amely háromrendbeli uralom alatt van feldarabolva a négyezeréves dicső történelmi múlttal bírt hajdani örmény királyságnak négy tenger által határolt területe.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Luszineán herczeg utolsó munkája. A boldogult herczeg igen becses kézirati munkát hagyott hátra: ez francia-örmény két-kötetes munkájának örmény-francia része. Ezt a munkát, mely

még nincs teljesen befejezve, néhai még életében a „Pánászér“ szerkesztőjének: Pázmáceseánnak adta át azon megbízással, hogy fejezze be azt és kettőjük neve alatt tegye azt közzé . . .

A perzsiái örmények. Most jelent meg Perzsia Uj-Csughá városában örmény nyelven egy „ertesítő“, mely az új-csughai örmények nemzeti, vallási, jótékonyági és nevelésügyi intézményeiről (1903. év) szól. Ebből az ertesítőből a következőket tudjuk meg: A perzsiái és indiai örmények egyházi előjárósága (árácsnortarán) Uj-Csughában székel, lakása ezen város egyik örmény zárdája, mely „Ámenáphergics“ nevet visel. Az új-csughai örményeknek a mondott gazdag zárdán kívül van tíz templomuk, egy apácza-zárdájuk és két iskolájuk, melyek közül a fiú-iskola „Ázkáin getronágán“ (Nemzeti központ) és a leány-iskola „Gadárineán“ (Katalin-féle) nevet visel. Az „Ámenáphergics“-zárdá 1903. évi jövedelme 51,994 korona volt. Az elnökségi tanács tagjai a két vártábéd: Pákrád és Jézni és ez a két pap: Hovhánneszián Szilveszter és Távtián Meszrob. Az új-csughai örményeknek van kórháza, betegsegélyző egyesülete, jótékony társulata és egy ipariskolája, hol a leányok szőnyegkészítéssel foglalkoznak . . .

Az orosz „duma“ örmény tagjai. Erivánból jelentik, hogy Alexandropol volt polgárnagyja Kéghám Der- Bedroszeán és ástárágéczi Levon Thumáneáczi a дума tagjaivá választottak. Kándzág a susi orvost Baháthreán Kristótot és a tifliszi kerület Ájvázeán orvost küldötte képviselőnek . . . E szerint Trans-Kaukaziából csak négy örmény lett tagja a dumának; pedig ha utána járnak: számuk, vagyoni helyzetük, műveltségük és tekintélyüknél fogva sokkal többen lehetek volna az orosz országgyűlés tagjaivá!

A szorgalom jutalma. Van Angolországban egy nagy ösztöndíj, melyet idegenből Angolországba jött olyan egyetemi szorgalmas tanulók nyerhetik el, kik a szépművészeti kar legtehetségesebb tanulói közé tartoznak; ezt az ösztöndíjt, mely 2000 dollárt (tízezer korona) tesz, csak minden két évben adják ki. Erre pályázhat az angol egyetemnek szépművészeti karán tanuló három legszorgalmasabb hallgatója, kik idegen (nem-angol) eredettel bírnak. Az idén két amerikai német és egy örmény folyamodott ezen nagy ösztöndíjért . . . és a három közül az örmény Jághubian Dániel nyerte el, ki ösztöndíjával egy évet eltölt Párisban a legfelsőbb szépművészeti iskolában, a másik év alatt elmegy Olaszország-, Spanyolország- és Hollandiába. Jághubian, kit a díjkiosztás alkalmával a jelen volt nagy számú közönség „fiatal örmény művész“-nek nevezett („Joung Armenian Artiste“) „zenész“ (The Musician) czimű festményével nyerte el a nagy ösztöndíjt . . .

ÖRMÉNY ÜGYEK.

A hazai örményeknek, ennek a kiválóan művelt, hazafias, jelentős népelemnek, nincs semmi közös szervök, semmi érdekképviselőik. Régebben külön püspökségük volt és bizonyos közjogi szervezetök. Most is van öt plébániájuk, de ezek közt semmi kapcsolat nincsen. Örmény pénzen és munkával alapított városaik elörménytelenednek. Az örmény intézetek és intézmények vagy már elvesztették ebbeli jellegüket, vagy ez épen most van veszendőben. Örmény egyének emelkednek és érvényesülnek, de a népelem maga hanyatlik. Nagy veszteség ez, nem annyira rájuk, mint a magyar nemzetre nézve.

Az újabb időben mintha éledeznék az örmény tudat. De cselekvésre, alkotásra nehezen birható.

Két éve már, hogy intenzív mozgalom indult meg az Örmény Múzeum érdekében. Azóta nemcsak az eszme érett meg, hanem az alkotás maga is megvan már. Van Örmény Múzeum; de nem lehet felállítani, nem lehet megnyitni, mert nincs keret, nincs alkalmas hely. És hogy nincs, az hihetetlen kicsinységeken mulik. Néhány száz korona évi költség késlelteti e mérhetetlen fontosságú intézmény életbelépését. Pedig ez intézet a világkultúra centrumai közé emelhetné Szamosújvárt, a most jelentéktelen vidéki városkát.

Késik a múzeum külső megvalósítása. És ezzel lohad az érdeklődés, lankad az alkotók munkakezdve, halványul az eszme és talán gyöngül a tervnek hitele is.

Egyéb baj is jár ezzel. A míg nem hivatkozhatunk a kész múzeumra, mint bármi szerény, de szemmel látható, kézzel fogható létezőre, nem foghatunk a többi nagy célú örmény koncepciók megvalósításához. Addig hasztalanul izgatjuk a közvéleményt új tervekkel. Addig egyéb örmény ügyeknek a nyilvánosság előtt bármi jóakarató és ügyes szellőztetése nem időszerű, sőt zavaró lehet.

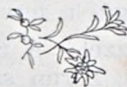
Nem a nagy nyilvánosság előtt, hanem az avatottak és illetékesek meghitt körében azonban nagyon kívánatos volna az örmény ügyek beható tárgyalása.

A hazai örmény elemnek, mint ilyennek ez idő szerint egyedüli speciális képviselői az örmény egyházak papjai. Sajnos, ezek közt nincs semmi kapocs. De ez nem akadályozza őket abban, hogy összejöjjenek, közös akcióra egyesüljenek. Egyházaiknak számos fontos kultusz- és kultúra-ügye vár megoldásra, tisztázásra, javításra. A patronatus, a templomok, a tanítók és kántorok dolga sok tekintetben kétes és rendezetlen. A hazai örmény katolikus szertartású, tehát határozottan külön ritusú egyházak számára legalább valami együttes közeget, tanácskozási módot, közös felügyelő szervet kellene alkotni. Erre most elég kedvező az idő. És ez majd előkészíthetné a nagyobb koncepciókat.

Szamosújvár kegyeletes ünnepélyre készül. Néhai Molnár Antal síremlékét fogják felavatni. Molnár nem volt az örmények képviselője, de örmény képviselő volt. Az ő sírja körül új élet csirái sarjadozhatnak.

Kár, sőt szégyen, hogy az örmény múzeum megnyitása nem eshetik össze e kegyeletes ünneppel. A múlt és a jövő itt kiegyenlödhetnének; vigaszt és reményt, bizalmat és tetterőt öntve a fakó jelenbe. Legalább örmény papjaink, az örmény hagyományok szinte egyedüli fentartói, gyűljenek össze ez alkalommal Szamosújvárt. Beszéljék meg egyházaik dolgait, tárgyalják a többi örmény közügyeket is. Halottak napja új élet vigiliája lehetne.*)

DR. HERRMANN ANTAL.

Laplezárás után kaptuk kézhez ezt az időszerű derék cikket, azért került erre a helyre. (Szerk.).

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA” könyvnyomdája.

HAZAI KRÓNIKA.

Kábdébó Gergely ünnepeltetése. Temesmegye népszerű főispánja áug. 9-én érkezett Lippára. A város lakossága szeretett főispánját lelkes ovációkban részeltette, tiszteletére fáklyás-zenét rendezett, másnap (áug. 11) pedig a különböző hatóságok tisztelegtek nála.

Czárán Gyula emlékezete. Az aradi „Turista-egyesület“ emléktáblával jelölte meg néhai seprősi Czárán Gyulának, az országos hírű turistának és geologusnak Menyháza-fürdőn levő lakóházát. A leleplező ünnep áug. 20-án volt nagy közönség jelenlétében. Ugyanekkor leplezték le az emléksziplát is. Az ünnepélyt mise előzte meg, a melyet Ballauer Kristóf plébános mondott, azután Péterffy, az aradi „Turista-egyesület“ elnöke megható beszéddel megkoszorúzta Czárán sírját. Innen a közönség a Czárán-villához vonult, a hol az ünnepi beszédet Schmidt kereskedelmi akadémiai tanár mondotta, mi közben lehullott a lepel az emléktábláról. Az emléksziplánál Radó dr. beszélt. Végre a bérczek között tárogatón régi kurucznotákat játszottak....

SZAMOSÚJVÁRI HÍRADÓ.

— Dr. Simay Gyula budapesti kir. kereskedelmi és váltótörvénytörvény-
széki bírót (és ugyanazon bíróság elnökhelyettesét), a kir. igaz-
ságügyminiszter legközelebről a Budapesten működő ügyvéd-
vizsgáló bizottság tagjává nevezte ki, — a mely érdemelt kitünteté-
tészhez a magunk részéről is üdvözlötünket csatoljuk!

— Elkészült felejthetetlen jó emlékü barátunk dr. Molnár Antal szépen sikerült nem kis-szerű síremléke. Ennek az imposans, díszes műnek tervezetét boldogultnak unoka-öcscse: e város szülöttje, a mi talentumos munkatársunk, Papp Mózes vasúti mérnök (Kolozsvár) készítette. És ki vitte keresztül ezt a nem-közönséges, szép tervet? Az eszes, derék tervező édes öcscse: dr. Papp Gusztáv, ki e város legfiatalabb tisztviselője. Csak két éve annak, hogy elfoglalta gazdasági tanácsnoki állását... és mégis hasznos tetteinek sorozata olyan hosszú, milyent mások még akkor sem tudtak felmutatni, midőn már végbucsút mondtak ez életnek. Szeretném hiánytalanul, teljesen felsorolni ezt a sorozatot; de mivel semmi jegyzék sem áll rendelkezésem alatt, jelen alkalommal megelégszem annyival, mennyit az emlékezet tára hamarosan nyújthat. Taval ősszel ásatta ki a Molnár-síremlék alapját és azóta — a tél zordonabb napjai kivételével — nem mult el talán egyetlen egy nap, midőn bár egyszer ki nem ment volna a sorozatba. Itt aztán órákat töltött szabad idejéből: nemcsak felügyelte a munkát, de szakszerű utasításokat is adott a munkásoknak. — Előbb alaposan

tanulmányozta a villanyvilágítás ügyét, azután bevitte a városi közgyűlésbe, mely a kiküldött bizottság elnökévé dr. Papp Gusztávot nevezte ki. Erre az elnök nagy erélyvel munkához látott: a bizottsági ülések sűrűn követték egymást. A bizottság tárgyalta a vállalkozóval s a tárgyalás már annyira haladt, hogy a szerződés pontozatait is már meg lehetett állapítani; a szerződés a városi közgyűlés elébe került, mely azt egészben elfogadta. Most a dolog a kivitel stadiumában van. A vállalkozó — a szerződés értelmében — azt a jövő évben tartozik megcsinálni. Ezen két nagy munkán kívül még számos más hasznos munkát végeztetett. Rendezte a kath. temető függőben volt kérdését abban az értelemben, miként azt az „Armenia“ hozzászólása javasolta. A régi temetőhez csatolt új részterületet köröskörül kőfallal, vaskapúval és cement-hidakkal látta el. — A „Felső-Vizútcza“ nyugati oldalán egész hosszában, a „Közép-útcza“ egyik részében a régi helyett új, a „Külső-Mezőútcza“-ban pedig egészen új (az „egészen új“ szavakkal azt akarjuk mondani, hogy ebben az utczában eddig járda nem volt; járda hiányában pedig télvíz idejében vagy nagyobb esőzés alkalmával ebben az utczában járni nem lehetett) járdát csináltatott. Rendbe hozta az ev. ref. és izraelita temetőbe vezető utat is; most kényelmesen, sár nélkül lehet eljutni a mondot helyekre. Igen jó utat csináltatott a járásbíróság közelében is; ez az út az alsó malomig vezet. Gondos szeme párkírozta gyönyörű sétaterünk bejáróját és rendezett alakot adott azon elhagyott két „kis-sétatér“-nek, melyek a város déli és éjszaki végén terülnek el. Csinosan, izlésesen kitakarította a régi gymnasium épületét. . . A fiú-árvaháznál nagy átalakításokat, czélszerű javításokat csináltat, úgy, hogy ezután több árva fiú fog beleférni ebbe a nélkülözhetlen épületbe. Az épület éjszakra néző végén volt szükségtelen hidat („Fácsebinye-i“ híd) lerontatta, hogy az intézetet erről az oldalról és nyugatról csinos vas-mivű kerítéssel lássa el. . . Hát mit szóljak azon dolgairól, melyek nem tartoznak hivatalos teendői közé? A castrum területén ásatást végeztető bizottságnak, az „Armenia“ szerkesztőjének . . . ingyen fénykép-felvételeket csinált. . . Mit szóljak azon dolgairól, melyeket a köz, a város érdekében hivatalos szobájában, vagy otthon végez? és a melyekről a nagy közönségnek tudomása sincs. Jelen alkalommal ne mondjunk többet; hanem kérjük a gonviselő Istent, hogy adjon ennek az eszes, szorgalmas, derék tisztviselőnek, — ki nem azért vállalt hivatalt, hogy abból élhessen meg, hanem azért él, hogy szülővárosának tehessen szolgálatot — erőt, egészséget, hogy a város felvirágzására, vagyonosodására, csinosítására czélzó nemes törekvéseit, szép terveit egytől-egyig mind megvalósíthassa!

